

Dirk van Weelden. *Oase. De Bezige Bij*
Dirk van Weelden. *Antonius Servadac. De Bezige Bij*

Wie het heeft meegemaakt weet hoezeer de geboorte van een eigen kind de wereld kan veranderen. Alleen de dood is even onomkeerbaar. Dirk van Weelden spreekt in zijn derde roman *Oase* van een 'gewenste natuurramp'. En dat drukt mooi het samengaan van wil en fatum uit, dat in elke geboorte aanwezig is. Elke geboorte is een elementaire inbreuk op de bestaande menselijke orde, iets van buitenaf, van een andere, onbegrijpelijke orde, waaraan de mensheid niettemin haar - door de meeste mensen gewenste - voortbestaan ontleent.

Dit zijn waarheden als koeien, maar dat wil niet zeggen dat ze het niet verdienen overdacht te worden. Juist het vanzelfsprekende bevat de grootste raadsels, die tegelijk de grootste uitdaging vormen aan het verstand. In *Oase* heeft Van Weelden de uitdaging aangenomen, niet bevreesd voor de valkuil van de trivialiteit die nooit ver weg is als zulke grote en algemene kwesties ter sprake worden gebracht.

Zijn roman heeft de vorm van een reeks brieven, geschreven door een zekere Yorick Oorman ('Ik ga zitten luisteren om er iets van te begrijpen') en gericht tot diens zoon die over ruim een maand geboren zal worden. Een soort 'wereldgids of gebruiksaanwijzing [...] van de toestand waarin je terecht komt zodra je lichaam het moederschap verlaat', heeft Yorick op het oog. Elders spreekt hij van een 'vademeicum' en van een 'handorakel'. Maar, bekent hij, 'ik doe dit natuurlijk ook voor mezelf'.

Dat klopt. De brieven aan de ongeboren zoon (de mogelijkheid van een dochter is blijkbaar niet aan de orde) nemen al gauw het karakter aan van een autobiografie annex gewetensonderzoek, waarin Yorick schrijft over zijn leven en over dat van zijn geliefde Katherina, terwijl hij intussen zijn houding probeert te bepalen tegenover zijn aanstaande vaderschap. De nadruk ligt op de poging. Net als in zijn vorige romans *Tegenwoordigheid van geest* en *Mobilhome* doet Van Weelden zich ook ditmaal kennen als een essayistisch romancier, bij wie fictie en filosofische reflectie moeiteloos in elkaar overlopen.

Van rotsvaste zekerheden is geen sprake bij deze Yorick, een postmodern achterneefje van Musils 'Mann ohne Eigenschaften'. 'Mijn natuurlijke omgeving is de voorlopigheid, mijn favoriete beweging de ontwijkbeweging, mijn middelen provisoorsch, mijn standaardantwoord voorbehoud', zegt hij ter karakterisering van zijn 'improviserend leven'. Afkomstig uit de *no future*-generatie van de late jaren zeventig, heeft hij zich angstvallig onthouden van elke vorm van maatschappelijk succes of carrière. De komst van zijn kind dreigt nu roet in het eten te gooien. Voor het eerst zullen hij en Katherina worden 'aangesloten op de mensheid', met alles wat daarbij komt kijken.

In *Oase* krijgt dan ook de 'praktische Vernunft' het voor het zeggen. Hoe moet men leven? Wat is het bestaan van de mens? Welke toekomst staat ons te wachten? Met dergelijke vragen gaat Yorick in de slag, op een serieuze zij 't niet zwaarwichtige manier en zonder filosofisch jargon, al is het duidelijk dat op de achtergrond ook allerlei professionele denkers (vooral Nietzsche, Heidegger en

Lyotard, zou ik zeggen) hebben meegedaan.

De literatuur speelt eveneens een belangrijke rol, vermomd als Yoricks verslaving aan het imaginaire roesmiddel 'alfanol'. Het is niets minder dan zijn 'bestaansmiddel'; het 'verbreekt de betovering van het normale' en geeft 'de gewaarwording van een overweldigend inzicht, niet in iets nieuws, maar in wat men bekend veronderstelde'. Het onthult, anders gezegd, het raadsel in het vanzelfsprekende. Dank zij alfanol houdt Yorick contact met wat hij het 'onmenselijke' noemt, met de 'ruis op de bodem', met datgene wat zich aan de greep van het menselijk bewustzijn onttrekt. Het middel voedt zijn verweer tegen de 'zwaartekracht' en de 'ernst' van de 'aardlingen' met hun doelgerichte ambitie en hun onkwetsbaarheid voor 'de onoverzichtelijkheid en tragische verwarring op het wereldtoneel'.

In feite verdedigt Van Weelden het recht van de literatuur om niet mee te doen met de normale wereld en haar technische - makkelijk in onvrijheid en geweld veranderende - ernst. Toch verabsoluteert hij de literatuur niet tot een doel waarvoor alles moet wijken. Dat blijkt niet alleen uit Yoricks worsteling met zijn verslaving, maar ook uit de novelle *Antonius Servadac*, die Van Weelden eerder dit najaar publiceerde. Een biografische schets over een jong gestorven schrijver, die 'bewust aanstuurde op de ondergang van zijn vrienden ten dienste van zijn roman in wording'.

Servadac zou je een meedogenloze, destructieve versie van Yorick Oorman kunnen noemen, iemand die zijn geweten aan de kunst heeft geofferd en daar ook zelf aan ten gronde gaat. In Yoricks terminologie is hij zoiets als een literaire 'aardling', bij wie de ambitie in de gevreesde gewelddadigheid is omgeslagen, terwijl bij de veel minder fanatieke Yorick het - niet geheel ontbrekende - geweld steeds tot het domein van de droom beperkt blijft.

Eenvoudiger wordt het er overigens niet op. Voor zijn kind is Yorick aanvankelijk bereid zijn verslaving op te geven (het vaderschap is tenslotte geen literatuur), om vervolgens tot de conclusie te komen dat zoveel onbaatzuchtigheid te veel gevraagd is. Een verzoenend evenwicht komt tot stand in het inzicht, dat de ogenschijnlijke 'nutteloosheid' van zijn roes toch ook haar nut heeft, omdat zij een tegenwicht vormt dat zijn zoon ervoor zou kunnen behoeden een 'aardling uit één stuk' te worden.

Een actuele maatschappelijke dimensie krijgt dit evenwicht via het perspectief van de 'elektronische revolutie'. In Amerika, waar Yorick met zijn Katherina rondreist om af te kicken, komt hij in aanraking met de wonderbaarlijke beloften van de 'digitale toekomst'. Minstens zoveel indruk maakt echter de woestijn, waarin hij vier dagen rondzwerft en waarin het leven zich laat zien 'op z'n sterkst, vindingrijk en taai'. Ook de digitale wereld doet hem aan een woestijn denken; om er te kunnen overleven zijn op analoge wijze 'water en schaduw' onontbeerlijk.

Hier kan de 'nutteloosheid' van de roes (of van de literatuur) haar waarde bewijzen. Tegen de nieuwste versie van 'de verovering van de wereld door het bewustzijn' in houdt zij de ogen geopend voor het 'onmenselijke'. En dat is volgens Yorick niets egoïstisch, maar 'juist iets wat je met anderen verbindt, ja, de enige politiek waarin ik kan geloven'. In de digitale wereld van de totale informatisering blijft dit onverminderd van kracht: 'Alles wat je naar een gat, een kreukel, een

beschadiging, een falen van de data kan leiden is bruikbaar. Daar is water, oftewel, wat het is om niet te weten'.

Elke woestijn heeft behoefte aan een 'oase', die 'soms een gevangenis en een ballingsoord is, maar ook een uitkijkpost, een schuilplaats'. De combinatie van paradoxale typeringen geeft aan dat op enig uiteindelijk heil niet gerekend hoeft te worden. Waar het op aan komt is: zelf een eigen weg te vinden, zonder angstig verzet of blind optimisme, in het vertrouwen dat wat er werkelijk toe doet ook in de toekomst (mede dank zij de 'roes' van de literatuur) niet verloren zal gaan. Onzekerheid heeft ook iets moois, zoals Yorick zich realiseert na ontdekt te hebben dat zijn kind wellicht van een andere vader afkomstig is.

Hij laat de ironie van deze onvoorziene mogelijkheid terdege tot zich doordringen ('Met mijn grote bek over het onbekende, de ruis van de wereld, krijg ik, pats, een koekje van eigen deeg'), om desondanks te besluiten tot een jongensachtig: 'Kom op met die koter!' Ongeacht zijn onzeker geworden vaderschap wil hij het kind, aldus onderstrepnd hoe voor hem de juiste levenshouding er in laatste instantie uitziet - als een sterk aan Nietzsche herinnerende *amor fati*.

Nieuw of verrassend is Van Weeldens moraal niet. Maar van het autobiografische gewetensonderzoek dat hij zijn verslaafde held laat ondernemen, vormt zij wèl een even vitale als pragmatische conclusie. De lezer kan er vervolgens, met of zonder kind op komst, het zijne van denken. De roman met zijn speelse, lyrische, beschrijvende, onderzoekende, bezwerende en belerende brieven verschaft hem in elk geval genoeg verhaal en argumentatie om deze literaire ethiek van het vaderschap niet af te doen als louter trivialiteit.

(*de Volkskrant*, 23-12-1994)